

Bouwen aan een weerbarstige stad

Building in the stubborn city

Paul Meurs

Bouwen aan een weerbarstige stad
Building in the stubborn city

Bouwen aan een weerbarstige stad

Building in the stubborn city

Paul Meurs

Inaugurele rede uitgesproken op 19 januari 2007 door prof.dr.ir. Paul Meurs bij het aanvaarden van het ambt van hoogleraar Restauratie aan de Faculteit Bouwkunde van de Technische Universiteit Delft

Inaugural address presented on 19 January 2007 by Prof. Dr. Ir. Paul Meurs on the occasion of his acceptance of the office of Professor of Restoration in the Faculty of Architecture of Delft University of Technology

Delft 2008

Projecten en illustraties**Projects and illustrations**

Samenwerkende bureaus Urban Fabric BV en Steenhuis
stedenbouw/landschap (dr. Marinke Steenhuis), Schiedam

Fotografie**Photography**

Paul Meurs, Urban Fabric.

Met uitzondering van: 12 onderzijde (*Bouwkundig Weekblad*,
1919 en 1940), 20 rechts (*Bouw* 1971), 52 linksboven en 53 links-
boven (Gemeentearchief Rotterdam), 54 onder (Nationaal Archief
Den Haag), 62 linksboven (Philips Bedrijfsarchief Eindhoven)
All photographs by Paul Meurs, Urban Fabric, with the following
exceptions: 12 bottom (*Bouwkundig Weekblad*, 1919 and 1940);
20 right (*Bouw* 1971); 52 bottom left and 53 bottom left
(Gemeentearchief Rotterdam); 54 bottom (Nationaal Archief
Den Haag); 62 bottom left (Philips Bedrijfsarchief Eindhoven)

Redactie**Editing**

Marie-Thérèse van Thoor, Marjan Vrolijk

Eindredactie**Final editing**

Marjan Vrolijk

Engelse vertaling**English translation**

TechTrans vertalingen/translations

Grafische vormgeving**Graphic design**

CO3, Woltera Niemeijer

© 2008 Paul Meurs, ®MIT (www.rmit.nl)

Published by**VSSD**

Leeghwaterstraat 42, 2628 CA Delft, The Netherlands
tel. +31 15 278 2124, telefax +31 15 278 7585, e-mail: hlf@vssd.nl
internet: www.vssd.nl/hlf
URL about this book: <http://www.vssd.nl/hlf/f038.htm>

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any
means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or
otherwise, without the prior written permission of the publisher.
Printed in The Netherlands.

Printed version: ISBN-13 978-90-6562-182-5

Electronic version: ISBN-13 978-90-6562-184-9

NUR 955

Keywords: restauration, intervention, transformation, urban
heritage

Inhoud

Contents

Bouwen aan een weerbarstige stad

- 07 Inleiding
- 11 Cultuurhistorie
- 13 Niets veranderd?
- 16 Alles anders
- 33 Modern met traditie
- 39 De ontwerpers
- 43 Dankwoord
- 46 Noten

Restaureren zonder dogma

- 53 Van algemene naar specifieke richtlijnen
- 55 Behoud is transformatie
- 61 Algemene uitgangspunten
- 63 Charters en de praktijk van interventie
- 88 Van generieke naar specifieke uitgangspunten
- 90 Noten

Building in the stubborn city

- 07 Introduction
- 11 Cultural history
- 13 Does nothing change?
- 16 Everything different
- 33 Modern with tradition
- 39 The designers
- 43 Acknowledgments
- 48 Notes

Restoration without dogma

- 53 Guidelines - from general to specific
- 55 Preservation is transformation
- 61 General principles
- 63 Charters and intervention in practice
- 88 From generic to specific principles
- 91 Notes

Rotterdam
Rotterdam

Hellevoetsluis
Hellevoetsluis

Mijnheer de Rector Magnificus, leden van het College van Bestuur, collegae hoogleraren en andere leden van de universitaire gemeenschap. Zeer gewaardeerde toehoorders. Dames en heren.

Rector Magnificus, members of the Board of Governors, fellow professors, members of the university community, highly esteemed audience, ladies and gentlemen.

Inleiding

In de bouwopgave in Nederland speelt, zoals altijd, van alles tegelijk. Er is een roep om meer infrastructuur, waterberging, woonwijken en bedrijfslocaties. Daarnaast zijn er grootscheepse transformaties, zoals de herstructurering van naoorlogse wijken, de herbestemming van bedrijfsterreinen en de verschuiving van productie- naar consumptielandschappen. Ook hebben bepaalde ontwikkelingen invloed op de bouw, bijvoorbeeld krimp en vergrijzing, de toenemende eenzijdigheid van de binnensteden en verspreide verstedelijking.

Introduction

In the Netherlands in the building assignment, as ever, everything must happen at the same time. There is a demand for more infrastructure, water storage, residential districts and industrial sites. In addition there are large-scale transformations, such as the restructuring of post war neighbourhoods, the redesignation of industrial sites and the change from production to consumption landscapes. Some specific developments also influence the building industry, for example the shrinking and aging of the population, the increasing one-sidedness of the inner cities and urban sprawl.

Haarlem
Haarlem

Bouwlocaties in Nederland hebben altijd een verleden en een zichtbare of minder zichtbare structuur. Dat kan een landschapspatroon zijn, een Romeinse grenslijn, gebouwen, beplanting of een snelweg. In hun ontwerpen nemen architecten hoe dan ook een positie in ten opzichte van dit verleden. Daar zit een rationele kant aan: kabels en leidingen liggen er nu eenmaal, waarom zou je ze niet gebruiken? Er zijn doorgaande routes en gebouwen die wellicht van pas komen. Naast de rationele kant is er ook de culturele kant. Er zijn bewoners, die je niet wilt wegsturen. Een gebied roept gevoelens en herinneringen op, heeft groenvoorzieningen, kent een bepaalde samenhang en toont in bouw materiaal gestolde maatschappijvisies. Is er in het ontwerp voor transformatie aanleiding hierop aan te sluiten of kan de hele zaak plat? Over die vraag gaat mijn verhaal.

Building sites in the Netherlands always have a history and a visible or hidden structure. This may be a landscape pattern, a Roman boundary, buildings, vegetation or a motorway. In their designs somehow or other architects must always adopt a position in relation to this past. There is a practical side to this: after all cables and pipelines are already in place, why shouldn't one use them? There are also through routes and buildings that may possibly be useful. In addition to the practical side there is also the cultural side. There are residents who you do not want to turn away. An area invokes feelings and memories, has green spaces, exhibits a degree of cohesion and, in the building material itself, illustrates established social views. Does the design for the transformation provide occasion to connect with this past or can everything simply be demolished? That is the essence of my story.

Rotterdam, Laurenskerk
Rotterdam, Laurenskerk

Schiedam, Nieuwland
Schiedam, Nieuwland

Cultuurhistorie

De te waarderen eigenschappen van een plek worden aangeduid als cultuurhistorische kwaliteit. In het bouwproces is cultuurhistorie, naast economie, duurzaamheid en sociale aspecten, een van de factoren. In naam van de cultuurhistorie worden projecten soms gefrustreerd en vertraagd. Het verleden wordt dan een argument om veranderingen tegen te houden, als een korenwolf. Maar cultuurhistorie kan veranderingen ook verrijken, wanneer de aanwezige ruimtelijke kwaliteiten en symbolische betekenissen onderdeel van het ontwerp voor vernieuwing worden. Elke tijd maakt toevoegingen. Ook het nalaten is een creatieve beslissing.¹ Door de stad niet radicaal te vernieuwen maar te transformeren ontstaat een positief te waarderen historische gelaagdheid. Deze aanpak biedt een antwoord op de vraag naar een duurzame leefomgeving met een duidelijke identiteit en herkenbaarheid. Wat kan cultuurhistorie betekenen voor de toekomstige stad en welke houding en vaardigheden moeten de volgende generatie ontwerpers worden bijgebracht? Ontwerpen met gevoel voor context is geen exclusief terrein van monumentenzorg en restauratie, maar behoort tot de kern van de architectuur. Op de Faculteit Bouwkunde is deze ontwikkeling benadrukt met de omvorming van het Werkverband Restauratie tot @MIT, het onderzoeksinstituut voor Modificatie, Interventie en Transformatie van de gebouwde omgeving. @MIT wil ontwerpers een vanzelfsprekende houding bijbrengen ten opzichte van de context waarin zij werken. Het gaat erom de opgaven vanuit de bestaande situatie te benaderen, met een natuurlijke nieuwsgierigheid naar de kwaliteiten en betekenissen van de plek.

Cultural history

The valuable characteristics of a place are designated as its historic-cultural quality. In addition to aspects relating to economy, durability and social issues, cultural history is one of the factors affecting the building process. Projects are sometimes considerably delayed in the name of cultural history. The past, like the presence of endangered animals, then becomes an argument to oppose all changes. But cultural history can also enrich changes, when the symbolic meaning of the existing spatial qualities becomes part of the design for renewal. Every time brings its own additions. The decision to omit is also creative.¹ By not radically renewing the city, but by rather transforming it, a positive value of historical stratification can be created. This approach provides an answer to the question of creating a sustainable human environment with a clearly identifiable identity. What can cultural history mean to the future city and what attitudes and skills must be imparted to the following generation of designers? Designing with a feeling for context is not exclusive to the area of conservation and restoration, but is part of the very essence of architecture. In the Faculty of Architecture this development has been emphasized by the transformation of the Restoration Group into @MIT, the research Institute for Modification, Intervention and Transformation of the built environment. @MIT will bring to designers a self evident attitude in relation to the context in which they work; to approach the assignments from the existing situation with a natural curiosity about the quality and significance of the place.

*Rotterdam, Diergaarde Blijdorp
Rotterdam, Blijdorp Zoo*

*Oude Delft, Delft 1919
Oude Delft, Delft 1919*

*Bouwblokziekte, Amsterdam 1940
Building block sickness, Amsterdam 1940*

Niets veranderd?

De attitude waar @MIT voor staat is niet nieuw. De architectuurgeschiedenis laat zien dat de belangstelling voor context en cultuurhistorie van alle tijden is. Architecten hebben zich op uiteenlopende manieren door het bestaande laten inspireren en ontwierpen met inachtneming van de bouwkundige logica van de locatie - ongeacht of het daarbij om een gebouw, ensemble, stad of landschap ging. De afgelopen jaren is getracht deze benadering een impuls te geven met het Belvedere-beleid, waarmee onder de slogan 'behoud door ontwikkeling' honderden projecten in aanmerking kwamen voor subsidie. Nieuw is vooral het jargon dat doormonumentenzorg, ontwerpers en beleidsmakers wordt gebruikt, zoals 'waardstelling', 'cultuurhistorische verkenning', 'hoogbouw effectrapportage' of 'korrel-analyse'. Met minder flitsende benamingen wordt al een eeuw in deze trant gewerkt. Zo fotografeerde W. Stek in 1919 de grachten van Delft en liet hij in collages zien wat de gevolgen van mogelijke demping voor het stadsbeeld zouden zijn.² Tegenwoordig doen we dit op de computer en noemen het 'visual impact studies'. Een voorloper van de 'gereedschapskist' voor het bouwen in een historische omgeving is te vinden in het onderzoek dat de architecten W.M. Dudok en A. Boeken in 1940 verrichtten in de Amsterdamse grachtengordel.³ Volgens Dudok was de essentie van de grachtengordel gelegen in de ruimte en weidsheid van het stadsbeeld en werd deze door de toegenomen hoogte en breedte van nieuwbouwprojecten onherstelbaar beschadigd. In een lezing voor de Amsterdamse schoonheidscommissie op 4 mei 1940 zei hij: 'Het is noodzakelijk, dat wij ons van deze essentiële waarden, die over den

Does nothing change?

The approach taken by @MIT is not new. Architectural history shows that interest in context and cultural history is timeless. Architects have allowed themselves to be inspired in diverse ways by what exists and designed while taking into consideration the architectural logic of the location - regardless of whether this concerns a building, ensemble, city or landscape. In recent years in the Netherlands an attempt has been made to give an impulse to this approach with the Belvedere-policy, in which under the slogan 'conservation by development', hundreds of projects became eligible for subsidy. Above all it is the jargon that is used by conservationists and design policy makers that is new, including terms such as 'value assessment', 'culture-historical survey' or 'high-rise impact studies'. With less fashionable terms this trend has already been in vogue for a century. In 1919 W. Stek photographed the canals of Delft and showed with montage tricks what the consequences of the possible filling in of the canals would be for the cityscape.² These days we do this on the computer and call it 'visual impact studies'. A precursor of the 'tool box' for building in a historic environment can be found in the research undertaken by the architects W.M. Dudok and A. Boeken in 1940 within the rings of canals in old Amsterdam.³ According to Dudok the essence of the canal district lay in the spaciousness and splendour of the cityscape which was irreparably damaged by the increased height and width of new building projects. In a lecture to the Amsterdam Planning Commission on 4 May 1940 he said: 'It is necessary that we take careful account of these essential values that extend over time. Because even if I invariably conceive the task of the architect as a

Deventer, Grote Kerkhof
Deventer, Grote Kerkhof

tijd heenreiken, nauwkeurig rekenschap geven. Want al wat ik de taak van den bouwmeester onveranderlijk op als een creatieven arbeid, dan stel ik daarbij op den voorgrond, dat die creatieve geest alleen dan weldadige resultaten in zulk een mooie oude stad kan bereiken, wanneer wij het karakter van het stadsbeeld doorvoelen en aan onze eigen arbeid den eisch stellen, dat hij dat karakter dient en zoveel mogelijk versterkt.’⁴ Dudok pleitte voor het behoud van de stedenbouwkundige verhoudingen en de kwaliteit van de architectonische details. Als daaraan werd voldaan kon wat hem betreft de ‘bekwame architect’ scheppingsvrijheid krijgen. Hij wilde de vorm van oud Amsterdam niet bevriezen, maar voortbouwen in de geest van de stad, rekening houdend met de intenties van het stadsplan. Voor de veranderingen van binnensteden als gevolg van restauratiecampagnes bestaan tegenwoordig uitdrukkingen als ‘musealisering’, ‘verpretparking’ of ‘gentrification’. Bij de stadsvernieuwing in de jaren zeventig speelden deze thema’s ook, met een nadruk op de sociale gevolgen. Zo was er kritiek op het herstel van het Deventer Bergkwartier, omdat het behoud van het stadsbeeld en de esthetische kwaliteit een tweedimensionale monumentenzorg zouden opleveren.⁵ De dure ingrepen brachten namelijk het volksleven in de wijk om zeep en drukten de bewoners en bedrijven uit de markt. In termen van vandaag kwam het ‘immateriële erfgoed’, ofwel de ‘intangible heritage’, er bekaaid af. De woonmonumenten werden van buiten zorgvuldig gerestaureerd en van binnen aangepast aan de luxe en wensen van de toenmalige middenklasse. Inmiddels kijken we niet meer raar op van het verband tussen kostbare restauraties en rijke bewoners. Het wordt zelfs positief opgevat, als zeldzame kans om hogere inkomens aan de stadscentra te binden.

creative work, in the first place I still state that this creative spirit can only achieve gratifying results in such a beautiful old city when we are sensitive to the character of the cityscape and in our own work set the requirement that we should do as much as possible to strengthen that character.’⁴ Dudok pleaded for the preservation of the proportional quality of the urban plan and the architectural details. If this requirement was satisfied, as far as he was concerned the ‘competent architect’ could be given creative freedom. He did not want to freeze the form of old Amsterdam, but to continue building in the spirit of the city, taking into account the intentions of the city plan. For the changes in inner cities that result from restoration campaigns there are currently expressions such as ‘museumification’, ‘theme park creation’ or ‘gentrification’. These themes also played a part in the inner city regeneration of the nineteen-seventies, but at that time the emphasis was on the social consequences. Thus there was criticism of the restoration of the Bergkwartier in Deventer, because the preservation of the cityscape and the aesthetic qualities would bring about two-dimensional conservation.⁵ The expensive interventions destroyed social life in the district and drove the residents and businesses out of the market. In present day terms the ‘intangible heritage’, came off badly. The exteriors of the old houses were carefully restored and the interiors adapted to the desires of the middle class of that time. By now we are no longer surprised by the relation between expensive restoration and rich residents. This is even interpreted as being positive; as a rare chance to attract higher incomes to the city centres.